

Silva Linguarum

4

W kręgu zagadnień języka i tekstu

WYDAWNICTWO
UNIwersYTETU ŚLĄSKIEGO
KATOWICE 2015

Linguarum Silva

Tom 4

PRACE
NAUKOWE

UNIWERSYTETU
ŚLĄSKIEGO
W KATOWICACH

NR 3374

Linguarum Silva

Том 4

W kręgu zagadnień języka i tekstu

pod redakcją Barbary Mitrengi

Redaktor serii: Językoznawstwo Polonistyczne
BOŻENA WITOSZ

Recenzenci

ALINA KĘPIŃSKA
PIOTRA ŁOBACZ
EWA MALINOWSKA
PIOTR SOBOTKA

Publikacja została sfinansowana ze środków Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Śląskiego przyznanych w ramach dotacji celowej na prowadzenie badań naukowych lub prac rozwojowych i zadań z nimi związanych, służących rozwojowi młodych naukowców oraz uczestników studiów doktoranckich, w wewnętrznym trybie konkursowym w 2014 roku.

Projekt został zrealizowany w Instytucie Języka Polskiego Uniwersytetu Śląskiego

Spis treści

Od redakcji	9
-----------------------	---

W kręgu zagadnień historii języka i dawnych tekstów

ZUZANNA KRÓTKI: Gniazda słowotwórcze polskiego rdzenia <i>-czq-/-kon-</i> w perspektywie historycznej	15
KAROLINA TOMAŁA: Panchroniczne gniazdo słowotwórcze leksemu <i>słowo</i>	39
ALEKSANDRA DOMOGAŁA: Polskie czasownikowe nazwy głosów zwierząt w ujęciu diachronicznym i dialektologicznym	59
KAMILA WINCEWICZ: Językowy obraz Boga w <i>Kazaniach sejmowych</i> Piotra Skargi	77
KAROLINA BOROWIEC: Zagadka języka staropolskiej legendy o Świętej Dorocie	93

W kręgu zagadnień współczesnego języka i tekstów kultury

ALICJA BRONDER: Strach oswojony, strach zapomniany? Próba uchwycenia śladów dawnych śląskich wierzeń we współczesnej leksyce (na przykładzie nazwy <i>niby-osoby bebok</i>)	113
BEATA DUDA: Legenda miejska – między folklorem a wymaganiami nowoczesności	131
KATARZYNA TREFLER: Co mówi, jak mówi i kim jest Bóg – bohater memów oraz reklam religijnych zamieszczanych na katolickich fanpage'ach?	147
EMILIA KAŁUZIŃSKA: Co reklama mówi dzieciom o świecie? Socjalizacyjna oferta reklamy	165

W kręgu teoretycznych i praktycznych zagadnień języka

MARCIN MACIOŁEK: Przejawy tendencji do ekonomiczności środków językowych w zakresie wymowy i podsystemu fonologicznego	185
PIOTR RYBKA: Wykorzystanie pomiarów antropometrycznych w badaniach artykulacji samogłosek (na materiale polskim)	209
Noty o Autorach	267

Table of Contents

From the Editors	9
----------------------------	---

On the History of Language and Ancient Texts

ZUZANNA KRÓTKI: Word-formative Nests of Polish <i>-czq-/-kon-</i> Root in Historical Perspective	15
KAROLINA TOMALA: Panchronic Word-formative Nest of Lexeme <i>słowo</i>	39
ALEKSANDRA DOMOGAŁA: Polish Verb Names of Animal Sounds from the Diachronic and Dialectological Perspectives	59
KAMILA WINCEWICZ: Linguistic Image of God in the <i>Sejm Sermons</i> by Piotr Skarga	77
KAROLINA BOROWIEC: Mystery of Language in Old Polish Legend of Saint Dorothy	93

On Contemporary Language and Cultural Texts

ALICJA BRONDER: Tame Fear, Fear Forgotten? An Attempt at Capturing Traces of Ancient Silesian beliefs in Contemporary Lexis (on the Example of the Name of a Quasi-human Character: <i>bebok</i>)	113
BEATA DUDA: Urban Legend – Between Folklore and Demands of Modernity	131
KATARZYNA TREFLER: What Does He Say, How Does He Say It, and Who Is God – the Hero of Religious Memes and Ads Posted on Catholic Fanpages?	147
EMILIA KAŁUZIŃSKA: What Does Advertising Tell Children About the World? Socialization Offers in Advertising	165

On Theoretical and Practical Issues of Language

MARCIN MACIOŁEK: Manifestations of the Tendency to Economy of Language in Terms of Pronunciation and Phonological Subsystem	185
---	-----

Piotr Rybka: The Use of Anthropometry in Research into the Articulation of Vowels (Including Examples from Polish)	209
Notes on the Authors	267

Od redakcji

Od momentu wydania w 2012 roku pierwszego tomu rocznika naukowego „Linguarum Silva”, ukazującego się pod patronatem Instytutu Języka Polskiego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, jego forma uległa modyfikacjom, by w roku 2015 uzyskać obecny kształt wydawnictwa ciąglego. Publikowane są w nim artykuły doktorantów i doktorów kierunków humanistycznych, zwłaszcza lingwistycznych. W dotychczas wydanych tomach: *Opozycja – przeciwieństwo – kontrast w języku i w tekście* (2012), *Słowo – znaczenie – relacja w języku i w tekście* (2013) oraz *Zmienność – stałość – różnorodność w dawnej i współczesnej polszczyźnie* (2014) ukazało się łącznie 31 artykułów. Teksty te są zróżnicowane metodologicznie i materiałowo oraz reprezentują różne działy językoznawstwa, co świadczy o szerokim zakresie zainteresowań naukowych młodych lingwistów. Podjęte w ostatnim czasie działania mające na celu zwiększenie dostępności „Linguarum Silva” w mediach elektronicznych, a tym samym upowszechnianie, na szerszą niż dotychczas skalę, dorobku naukowego autorów publikujących swoje teksty w tym roczniku, zaowocowały udostępnieniem zawartości poszczególnych tomów w bazie CEEOL (Central and Eastern European Online Library), a wkrótce także w BazHum (Bazie Czasopism Humanistycznych i Społecznych) oraz w CEJSH (The Central European Journal of Social Sciences and Humanities).

Oddany do rąk Czytelnika czwarty tom „Linguarum Silva” zatytułowany *W kręgu zagadnień języka i tekstu* składa się z trzech części. W pierwszej z nich – *W kręgu zagadnień historii języka i dawnych tekstów* – znalazło się pięć artykułów poświęconych historycznojęzykowym analizom wybranych grup słownictwa, rekonstrukcji językowego obrazu Boga w XVI-wiecznej homiletyce Piotra Skargi oraz badaniom staropolskiej legendy o Świętej Dorocie. Już tak pobieżny przegląd zawartości tej części tomu pokazuje, z jak bardzo ciekawymi zagadnieniami i problemami badawczymi zmierzali się Autorzy poszczególnych tekstów. Pierwsze dwa z nich – autorstwa Zuzanny Krótki oraz Karoliny Tomali – świadczą o zaintere-

sowaniu słowotwórstwem gniazdowym w ujęciu szerszym, niż zakładali twórcy tej metodologii, tj. w zakresie wykraczającym poza synchronię. Zuzanna Krótki analizuje rozbudowane historyczne gniazda słowotwórcze polskiego rdzenia *-czq-/-kon-*, natomiast Karolina Tomala przedmiotem opisu czyni panchroniczne gniazdo słowotwórcze leksemu *słowo*. Autorki przedstawiają propozycje wykorzystania metodologii gniazdowej w badaniach uwzględniających dawne i współczesne słownictwo języka polskiego, pokazują także, w jaki sposób możliwa jest (re)konstrukcja historycznych czy panchronicznych gniazd słowotwórczych.

Artykuł poświęcony dawnym i współczesnym czasownikowym nazwom głosów zwierząt (m.in. *barkotać, bęczeć, mruzczyć, parskać*) – autorstwa Aleksandry Domogały – charakteryzuje się podwójną perspektywą badawczą: diachroniczną i dialektologiczną. Badaczka koncentruje uwagę przede wszystkim na analizie lewostronnego miejsca walencyjnego czasowników nazywających głosy zwierząt, pokazując zmianę łączliwości poszczególnych leksemów z nazwami zwierząt. Do ciekawych spostrzeżeń prowadzi Autorkę obserwacja materiału dialektalnego, w którym poszukuje śladów zaginionych czasownikowych nazw głosów zwierząt.

Kolejny zamieszczony w tomie artykuł jest próbą odtworzenia językowego obrazu Boga na podstawie *Kazań sejmowych* Piotra Skargi. Autorka tekstu – Kamila Wincewicz – zwraca uwagę, że na językowy kształt zabytku oraz sposób mówienia w nim o Bogu silne piętno wywarła kontrreformacja. Badaczka poddaje analizie materiał ilustracyjny, obejmujący różne jednostki tekstowe: pojedyncze wyrazy, ich połączenia, metafory czy frazeologizmy, pokazując złożoność językowego obrazu Boga na przykładzie homiletyki XVI-wiecznego kaznodziei.

Artykuł Karoliny Borowiec, w porównaniu z innymi tekstami zamieszczonymi w tej części tomu, poświęcony jest zagadnieniu najbardziej tajemniczemu, a to za sprawą podjętego problemu badawczego. Nieprzypadkowo w tytule opracowania pojawia się słowo „zagadka”: Autorka stawia sobie bowiem za cel ustalenie przynależności językowej staropolskiej legendy o Świętej Dorocie. Artykuł jest rodzajem polemiki ze stwierdzeniem, że zabytek jest tłumaczeniem z języka czeskiego. Wnikliwa analiza warstwy językowej tekstu, polegająca na porównaniu staropolskiej legendy z pięcioma zachowanymi czeskimi jej przekazami, prowadzi Autorkę do wskazania drogi do rozwiązywania tytułowej zagadki.

Druga część tomu – *W kręgu zagadnień współczesnego języka i tekstów kultury* – zawiera cztery zróżnicowane tematycznie i metodologicznie artykuły, które jako materiał badawczy wykorzystują współczesną leksykę i/lub typowe dla obecnych czasów – szeroko rozumiane – teksty kultury: funkcjonujące w przestrzeni mediów elektronicznych teksty określane jako legendy miejskie, memy internetowe oraz reklamy telewizyjne. Tę część tomu otwiera artykuł Alicji Bronder poświęcony bebokowi – niby-

-osobie istniejącej w dawnych śląskich wierzeniach ludowych – a dokładniej: wieloaspektowej analizie leksemu *bebok* w tekstach folkloru oraz we współczesnej leksyce (na podstawie kontekstów zaczerpniętych z Internetu). W pracy wykorzystano metodę językowego obrazu świata oraz teorię wartościowania holistycznego. Tekst ten, co warto podkreślić, stanowi debiut naukowy Autorki.

Opracowanie Beaty Dudy poświęcone jest legendzie miejskiej, czyli typowi komunikatu, który wyrasta z folkloru i stanowi kontynuację tradycyjnych, ustnych przekazów, i jej funkcjonowaniu we współczesnych mediach elektronicznych. Autorka objaśnia termin „legenda miejska” (z ang. *urban legends*), omawia pochodzenie tego gatunku i krótko go charakteryzuje. Szczególną uwagę zwraca na mechanizmy powodujące, że legenda miejska jest intrygująca dla współczesnego odbiorcy, oraz na środki językowe, którymi posługują się oratorzy, by ich opowieść była atrakcyjna i wiarygodna, a dzięki temu została zapamiętana przez słuchacza i przekazana przez niego kolejnym odbiorcom. Autorka przytacza i analizuje przykłady legend miejskich, m.in. o czarnej wołdze oraz wężu ludojadzie.

W artykule Katarzyny Trefler – podobnie jak w opracowaniu Kamili Wincewicz – przedmiotem naukowej refleksji uczyniono obraz Boga. Autorka inaczej jednak rozkłada akcenty w swojej pracy; szuka odpowiedzi na pytania: Co mówi? Jak mówi? Kim jest Bóg? Wykorzystany w publikacji materiał badawczy obejmuje katolickie memy oraz reklamy religijne zamieszczane na Facebooku, których bohaterem jest Bóg. Autorka zwraca uwagę na język i typowe cechy tego typu tekstów (potoczność, sposoby komunikowania charakterystyczne dla komunikacji wirtualnej, perswazyjność). Na podstawie analizy wielu przykładowych memów i reklam dochodzi do wniosku, że nowe media elektroniczne w znacznym stopniu wpływają na zmianę tradycyjnego chrześcijańskiego obrazu Boga.

W wieńczącym tę część tomu artykule, zatytułowanym *Co reklama mówi dzieciom o świecie? Socjalizacyjna oferta reklamy*, Emilia Kałuzińska porusza zagadnienie odbioru przez dzieci w wieku 4-12 lat reklam emitowanych na kanale TVP ABC. Autorka pisze o wpływie telewizji i reklam na wychowanie dziecka. Zwraca przede wszystkim uwagę na zjawisko socjalizacji medialnej, polegające na wchodzeniu jednostki do społeczeństwa, którego nieodłącznym składnikiem są media, zjawisko związane m.in. z komercjalizacją dzieciństwa. Celem artykułu jest próba wskazania, jaką ofertę socjalizacyjną niesie w sobie reklama, której odbiorcą jest dziecko. W pracy Autorka omawia szczegółowo osiem reklam, przedmiotem analizy czyniąc ich warstwę werbalną oraz wizualną.

W trzeciej części tomu – *W kręgu teoretycznych i praktycznych zagadnień języka* – zamieszczono dwa artykuły poświęcone rozważaniom na temat ekonomiczności środków językowych i oszczędzania wysiłku w wymowie

oraz podsystemie fonologicznym polszczyzny (tekst autorstwa Marcina Maciołka) oraz opisowi metody antropometrycznej w badaniach artykulacji polskich samogłosek (artykuł Piotra Rybki). Oba teksty są rzetelnymi i szczegółowymi opracowaniami wymienionych zagadnień. Marcin Maciołek omawia zjawiska typowe dla języka polskiego (m.in. upodobnienia i uproszczenia fonetyczne), ale sygnalizuje również, że są to zjawiska typowe także dla innych języków. Bogaty materiał egzemplifikacyjny obejmuje język polski, a także np. języki niemiecki i arabski.

Ostatni z prezentowanych w niniejszym tomie „Linguarum Silva” artykułów jest szczegółowym omówieniem autorskiej metody analiz przekrojów artykulacyjnych samogłosek, tj. rentgenogramów i artykulogramów, a także opisem procedury zastosowanej przez Autora do badania stopnia labializacji samogłosek. Zaprezentowaną metodę Autor zilustrował analizami wybranych obrazów polskich samogłosek, a rozpoznane artykulacje zapisał przy użyciu alfabetu międzynarodowego. Niewątpliwym walorem pracy Piotra Rybki są liczne odwołania do literatury z zakresu światowej fonetyki.

Poszczególne teksty opublikowane w niniejszym tomie opiniowali do druku: dr hab. Alina Kępińska, prof. UW z Uniwersytetu Warszawskiego, prof. em. dr hab. Piotr Łobacz z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, prof. dr hab. Ewa Malinowska z Uniwersytetu Opolskiego oraz dr Piotr Sobotka z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Recenzenci udzielili wielu cennych rad i wskazówek, które pomogły Autorom przygotować teksty nie tylko jak najwartościowsze naukowo, lecz także jak najbardziej sprawne i estetyczne językowo. Państwu Recenzentom – za wnikliwie opinie o artykułach, Autorom – za zaangażowanie we współtworzenie czwartego tomu „Linguarum Silva” składam serdeczne podziękowania.

Barbara Mitrenga

Noty o Autorach

ZUZANNA KRÓTKI, dr, członkini Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego. Zainteresowania naukowe: historia języka polskiego, semantyka historyczna, etymologia, dydaktyka.

E-mail: zuzanna_krotki@interia.pl.

KAROLINA TOMALA, mgr, doktorantka w Zakładzie Leksykologii i Semantyki Instytutu Języka Polskiego Uniwersytetu Śląskiego, absolwentka roszoznawstwa Uniwersytetu Śląskiego (studia I stopnia), absolwentka filologii rosyjskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego (SUM). Zainteresowania naukowe: semantyka, frazeologia, socjolingwistyka.

E-mail: karolina.pawelczyk89@gmail.com.

ALEKSANDRA DOMOGAŁA, mgr, doktorantka w Zakładzie Leksykologii i Semantyki Instytutu Języka Polskiego Uniwersytetu Śląskiego. Zainteresowania naukowe: semantyka, gramatyka, filozofia języka.

E-mail: a.domogala@gmail.com.

KAMILA WINCEWICZ, mgr, doktorantka w Instytucie Języka Polskiego Uniwersytetu Warszawskiego. Zainteresowania naukowe: historia języka polskiego, polszczyzna XVI wieku, język autorów.

E-mail: kama.wincewicz@op.pl.

KAROLINA BOROWIEC, mgr, doktorantka w Zakładzie Historii Języka Polskiego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Zainteresowania naukowe: semantyka i leksykologia historyczna, dwujęzyczność tekstów dawnych, słowiańszczyzna.

E-mail: karolina.borowiec90@gmail.com.

ALICJA BRONDER, mgr, doktorantka w Zakładzie Historii Języka Polskiego Instytutu Języka Polskiego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Zainteresowania naukowe: tekstologia historyczna, genologia lingwistyczna, językoznawstwo kognitywne, antropolingwistyka.

E-mail: alicja.bronder@wp.pl.

BEATA DUDA, dr, starszy wykładowca w Zakładzie Lingwistyki Tekstu i Dyskursu Instytutu Języka Polskiego Uniwersytetu Śląskiego. Zainteresowania naukowe: teoria tekstu i dyskursu, semantyka i pragmatyka językoznawcza.

E-mail: beata.a.duda@gmail.com.

KATARZYNA TREFLER, mgr, doktorantka w Zakładzie Leksykologii i Semantyki Instytutu Języka Polskiego Uniwersytetu Śląskiego. Zainteresowania naukowe: współczesny język religijny, język Internetu (szczególnie memów internetowych).

E-mail: kasia_trefler@wp.pl.

EMILIA KAŁUZIŃSKA, mgr, doktorantka w Zakładzie Socjolingwistyki i Społecznych Praktyk Komunikowania Instytutu Języka Polskiego Uniwersytetu Śląskiego. W 2011 roku ukończyła filologię polską. Pasję językoznawczą łączy z wiedzą socjologiczną. Zainteresowania naukowe: determinizm technologiczny, nowa piśmienność, socjalizacja medialna.

E-mail: emilia.kaluzinska@gmail.com.

MARCIN MACIOŁEK, dr, adiunkt w Katedrze Międzynarodowych Studiów Polskich Uniwersytetu Śląskiego, w latach 2009–2011 pracownik Instytutu Języka Polskiego Uniwersytetu Śląskiego, redaktor językowy czasopisma „Postscriptum Polonistyczne”. Zainteresowania naukowe: rozwój zasobu leksykalnego polszczyzny współczesnej i historycznej, wpływ techniki na ewolucję języka, gramatyka historyczna i historia języka polskiego, glottodydaktyka polonistyczna, trudności artykulacyjne cudzoziemców uczących się języka polskiego jako obcego/drugiego.

E-mail: marcin.maciolek@wp.pl.

PIOTR RYBKA, mgr, wykładowca w Instytucie Języka Polskiego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Członek Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego. Zainteresowania naukowe: fonetyka, dialektologia.

E-mail: piotr.rybka82@gmail.com.

Redaktor
Aleksandra Gaździcka
Barbara Jagoda

Projektant okładki i stron działowych
Paulina Dubiel

Redaktor techniczny
Małgorzata Pleśniar

Łamanie
Marek Zagniński

Copyright © 2015 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISSN 2300-0023
(wersja drukowana)
ISSN 2391-4300
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Nakład: 120 + 50. Ark. druk. 17,0.
Ark. wyd. 19,0. Papier offset. kl. III, 90 g
Cena 20 zł (+ VAT)
Druk i oprawa: EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, Spółka Jawna
ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek

Linguarum Silva 4

Więcej o książce

CENA 20 ZŁ | ISSN 0208-6336
(+ VAT) | ISSN 2391-4300

Linguarum
Silva 4

